

כלפי תשעים ותשעה - או לגורלו של הנבחר

מואת שלום לינדנבאום

קבוצת סופרי יידיש בפולין, בשנות ה-20 משמאל לימין: י. י. זינגר, מלך ראויטש, אורי צבי גרינברג, פרץ מארקיש, פ. הירשביין ומו. עלקין

הפוגרומים של מדינת יורד ובעל חוסם, יורד כשם, שאני שוא את האופטימיות המתלהבת שלנו עד גועל נפשו של הרר אח: יאמר נא, ישנה דאגה רבה, יש וגם מובן, בשל המבוכה ואולת הירד בפנים המחנה. אבל העם הפשוט, חרף כל הפוגרומים שעברו עליו ועניו החומרי, נותן בעד א"י העובדת יותר ממה שאפשר היה אפילו לממשלה עצמאית קטנה שיש לה טריטוריה משלה. העם יתר וראי בעד א"י הלוהמת, לכשתהיה אנוסה לכך יתן! כזו הן בהכרח, שעורר הסתייגות והתנגדנות מצד, הפועל הצעיר. היות שגישתו למפעל הציוני, לחפיסת הנאולה, היתה מנוגדת, כמעט כליל, לגישת גרינברג. גישתו יצאה מ, ריאליסמוס קשה מאד, מחוות מלחמה בין הערבים היהודים, לא מאהבה אלא מחבהבה, ולכן גם חיוב נלהב של, א"י הלוהמת, לכשתהיה אנוסה לכך. גישתו, הפועל הצעיר, לעומת זאת, היתה של אוטופים חברתי-רוחני של הג' שמה ואנאלות הפרט, בנוסח א. גרודון מ. בובר ודומיהם. בגוד זה היה והינו מהותי, ובסופו של דבר הביא לקרע בינו לבין מה שכונה, "א"י העובדת", כשנראה היה לו שיש נוסה לצד האופטימי, מעתלמת מן, הריאליסמוס הקשה מאד הדוחה את, הרביוניסמוס הרוחני", ופועל יוצא היוגו מזה היה כמובן מעבר לרביוניזם הפוליטי", למגניה לבם של החבריו מאהמול.

"נבואת כוב", "משיחיות שקר"

ואז, שוב, כבשירת יידיש, החלו הת- קפות בלתי-מרוסנות נגד שירתו ונגדו גם יחד, והעם, בשל טיב שירתו העב' ריה, ונוספו האשמות נוספות: מיסטי- ציום לאומני, פאשיזם, "נבואת כוב", ומשיחיות שקר", וממילא: סילוף היהדות והמרתה ב, רומיות", חזות החרב ב, הסודר של העולם", כיסוד ביוסי אנוש גם, אל גאוח הזמנים שיבוא" (הכוונה כנראה, לימות המשיח), וגם מעבר לשם. עד - עד צנח" (א. קריב): שני צידי רחובות הנהר", כל הותקפות הוא ושירתו מנקדות מבט מרכסיסטי-פרוידיאני, כביכול, בשל, דקאנטיות טופת אמינה" אפשר מית, בשל אי יכולת להיחלץ מן הילדות, הגורמת להרצת המלכות שבעבר, בעת ששל המפעל הציוני, הותחלב ב, עולם המהיר", במערכה קנטושה בעולם כולו - על גורלם של עמים ואישרו של אדם - בסנצואלים הלחם המציב מסורת ריי- אליות, מעורר אמוציות נעלות ומסירות, גבש, מצמיח כנפיים לאדם וליצור, "וכו וכו' (י. כנעני): לונגה עץ רקב עמי (138). אף כי רוב ההאשמות הללו אפילו היו נבואות - אינן לרונאמיות להרעה ספרותית בלשון, כדאי לברר את האש- מות המהותיות ביותר מבהינה אידיאית: "נבואת כוב", ומשיחיות שקר", בין בשל היותו מושגי יסוד בהחיות וכן בשל מקו- מן שירתו של גרינברג.

מדוע הודבק שתי חזיונות אלו לשירת גרינברג? בשל חזונית את השמלת יהדות אירופה ובשל קריאתה להכיר בהכרח של דחיקת: הקץ בכוח הרוח, פן יאבד חס והוללה הניכוי האחרון לתקומת ישראל. מנקודת הנצחית של היום עשויות האשמות אלו להראות מגוחכות, אך לא כן היה בעת השמעתן, או הן בראו הגיוניות ב יותר ומסירות מאד לכל האמונים של הריאליסמוס הרציונאלי של ההשכלה האירופאית ובנה החוקי - ההומאניזם. לפי תפיסתם של המחזיקים באמונת אלה - האדם הוא טוב, הוא צועד במצעד יודעי-עם. דברים הסתומים ושיגו דעת חזות חסרות טעם. מה טעם אפוא בחזיון קסטרופות, בעידוד דחיקת קץ, כאשר הנאולה כבר נמצאת ממלא בדרך? הן יכול להתקבל גם על דעת שלומי אמוני ישראל, בעיקר בשל עמדת היהדות המ- סורתית, לדחיקת הקץ" שנתפסה ככפירה ברעיון המשיחי, המסורתי-מקרי. ונדאי שנתקבל על דעת מי שמיוא לא שתי הגישות המסורתיות הג'ל, כגו' בנמקו. א ריה ודומיהם. היה ברור להם, אפוא - והם היו או את מרוב המחוללות! - כי שירת אורי צבי גרינברג בחזונית את ההשמדה והתקומה בכוח הנפש מפיצה "נבואת כוב", ומשיחיות שקר", וממילא מסלפת את תפיסת היהדות הנכונה. אלא שכאן מתגלה אחד הפרדוקסים הגדולים,

שירת אורי צבי גרינברג היא תופעה מיוחדת מהיכה בחינת. אחת מהן היא יוצאת-דופן במיוחד: לצד התרועעה שהיא מתולה רחוקה קרובה בד בכד עמה - מתולה רחוקה פנימה ואף התנגדות כלפיה. יחס דואלי זה אופייני לגבי מר" בית שירתו, מתולתה ועד ימינו אנו. שירתו מעטות בלבד וכו כבר בתחילתה לקבלות פנים אהודות ואף נלהבות כפי שזכתה שירת גרינברג מיד עם תופעה. ספרון בכורי שירתו, ביידיש, "עריץ ארץ פלעזר" (אי שם בשנות), אף שהופיע בעצת מלחמה (1915) ובהעדר המחבר, שכבר גויס באותו זמן, זכה לתשומת לב נאותה ולהכרה. ספריו ה- באים: "אין צייטנס רוש" (1919) (בשאלו העתים), "פארנאכטענגאלד" (זקב בין הערבים), "מעפיסטא" (1921) כבר זיכוחו בעתים רבים מאוד, ובצדק. שירתו הביאה עמה חודשים הנתיים וצורניים הרבה, וככל שמדובר היה במשיח' רה צעיר, הרי הישגיו האומנותיים, בעיקר בספרות האחרון, חרגו מן הנורמות המקו- בלות, עלו על מה שידעה השירה היהו- ראוויטש, כי בהיותם יחד לא יכלו לברר את מוות קירבתם. הם היו בבחינה, מכו- תרים ונחומים - במצוי. הדיבר מאתפטר ומתחייב עתה בשל שהותם במקומות שונים - והוא עושה זאת: "במיוחד נתעוררתי לברך אתך על ששקר או הצטעת עלי קרבנות האמיתיות והאנשיות לגרינברג, לאכאמטראס השלישי שלו וחסד אלו". הוא מוצא, כי ההיקלעות של שלושתם להכרה ספרותית אחת הייתה פרי מלב מקרי בלבד: "מושלכים ככלבים שניצדו לתוך תא מעמדי אחיד, שבו כל לב מחפש אגב לילה, חזר לקלט שני לברוח מפני עצמו אתה, גרינברג ואני, שלושם השבויים של סדר סוציאלי מקיים - כלבים המהפשים כל אחד מוצא מאתו תאי-מערב. מבחוח שומעים את הקולות הבוקעים מהתא או החור, לא א' או ה', ונדמה שהם קול אחד. גם אני לפעמים שומעים - וחושבים את הקולות לצעקה אחת, מתוך עיפוף ונתון מצוקה דומה". אבל זוהי טעות. הם שונים, ודרכיהם שונות, כי גרינברג אינו מבין את הנעשה בשלם. הוא עורר אדיב ביוס לחבריו: "גרינברג, אני מרשה מלכי-לילה לעולם את העניים לחלוטין, היות והוא למבני פילוסופיה שלו לפחות כפי מהצית המא"י" (542 - ראויטש: ספר המעשיות של חיי עמ' 542) - ההדגשה שלי של).

כעבור זמן קצר מאוד ידעו רוב סופרי יידיש על, "מירור", הן ולא רק שסתמי-גיי, ממנו, אלא גם תפסותו ואף החלו ל- זולל בשירתו וכו'. במה התבטא המיגור? בקביעה החד- משמעית, שכיר ובמשה, כי יהדות אירופה עומדת בפני השמדה מיד הגויים: כי "אלבאטראס ג'ד בערלין 1923) - פרץ מארקיש - במסת לויית, אורי צבי גרינברג" (פארביניגערדיג - עמיטען ווילנע, 1921, עמ' 71-74), בת תיאר את "מעפיסטא" כיוסי ספר, איוב, של המאור ה- צעיר, ומלך ראויטש בקביעתו המחורטת: פי גרינברג הוא, הגדול והמיוחד, מכל

רבת כמות רבת עצמה - אין מלכות פון צ'לם" (מלכות השלב) הונו בספר עיונית, ביים שלום" (לסיכום). בשיר יתאר גרינברג בלשון הווה את ששרה בכאות: גנו:

אתם מונעים ממנו ללכת לשמש, אתם הורגים ההוללים, עוד בטרם חלום הזהב נוסר מן המאכובים, עוד בטרם תפילת שחרית, מתפשטת בהלל.

רצים מאות האלפים ליער הדווי, ומכיס הנוכח מן העיניים הכשניות בברק חלפים.

ובין עגריהדווי לידים נולדים כאן שהכות כבר בדם: ליבול לעוד לפני שושנים.

הוא קובל מר: הבית במזרח שומם. הוא בית לננים, והאליציונים שלנו כאן במערב, הלך הם קש לאש ומוץ לטער.

ומדע לחזות האיומה: אפשר שזו השחרור שנבואות אבלי אני חש כך, בכל עצמנותי, שחרות עשרת יותרו. עשרת יהודים נכאכבים, שירד הפלטה המדומם, כדי לתעני: היתה כזו אומה על אדמתהדיו הנוצרית. אך אף פעם לא יבואו לשערי רומא,

במסגרת פתחו: ובמסה, כדי שאי אפשר יהיה לגרום, מיטב השיר כוב" ינחה גרינברג בהיגון אירופה עומדת: מעלינו. עם הצלבים שעליה, ואנו חיים בצל פחד, באשליית האדם הוא טוב". הוא מנח את שני הפתרונות הנראים באופק: הקומוניסטי והציוני. הראשון נראה ריאליסטי יותר, אך פירושו המעשי לנו, כיהודים הוא היעלמות תוך הסמעה. השני ככל שהוא נראה אוטופי, מרחיק-ראות לניתן להנשמה, אבל בתנאי שיתלווה אליו יחס רציני והחלטה מתמדת למסרה ללא התחננות אופורוניסטיה, בלל, השקר שביסוד כל מפלגה יהודית המתחילה לצאת בשער בת רבים לרכוש המוני. גרינברג גם באביע על הנטייה הנטימית: האנטיסלוגייה אכולת כפירה, מלאת פראות על מהפ- כה... מחלומת מדי, מריחה במאמרי זורנילטיסטיקה... וכי, הנוער קבשית כטרם וילבגר, החתונות היידיות דואגת לבעיות עולם, ומעם שקוע בחיי שעה בלי להתנות מה מרחש סביבו. מחייבי הפיזור מטפחים את פולחן היידיש, אף כי לשון זו כבר שוקעת ובני היידישיסטים עצמם, כבר אינם דובריים בה למעשה.

כל זה, קבע גרינברג, יסתים: באסוף רק ציונות אמת, על כל המשמע ממה, עשויה להציל את שניתן להציל. והוא מסיים: מעל ראשי כולנו תלוי מולך המאדים הגדול, האימה החדלת עד לחול כליות: אני יחיד לבדי".

ובשל כך, בשל ראייה כה לא-ריאליסטית, בשל היותו, מפגר בפילוסופיה שלן לפחות כדי מחצית מהאחי, הסתייג ממנו חברו מרקיש. האחרים, הרחיקו לכת, ולאחר שהסיק את המסקנות - עלה ארצה והתייצב כאן בראש השירה העברית, נכנס לפעילות הרבותית-פובליציסטית בעתונות המחנה החלוצי: ב, קונטרס", הפועל הצעיר, דבר, ויסד. במה משלו, "סדן" - אז החלו ההתקפות - לעתים גסות שארסית - בממות שונות, וכראשם בס" או' סופרי יידיש - ליטערארישע בלעטער. ראויטש, שהאמין ב, נצחיות תרבות יידיש שלנו, ב, חוסר מרכו' וב' ששוחות המיוחדות של ספרות יידיש, להיות תראשונה שהשחררה כלי: מי לאומיות", וב, שמד לאוניברסום דרך לאוני- שות" (בשיתה עם ליוויק שצוטטה על ידו, ליטערארישע בלעטער") תקפו על ש, החלעלע מתל-אביב, קרי - מארץ ישראל; המשוורת רחל; קורן הצטערה על כי, משורר גדול סטה מדרך המלך למסטה חשוכה" (שם) וי. זינגר, כעטס על שגרינברג זול, כביכול, ביידיש, מצא שהוא אפילו אינו משורר... והבורות סדן הן רק, כתבי-עת-לעד גרפמיניים עלובים. שאין בהם אפילו זכר לאמנות" (שם).

התקפות אלו עוד נתרבו ונתעצמו עם הצטרפות גרינברג למחנה הציונות ה- ריקלית ה'בושנינסקא, כי מה ליהודים ולמדינה. לאומיה, לנשק ולצבא... זה, כביכול, זו ליהדות, ודאי למודרנית, בעלת המבט האוניברסלי. ראויטש, ל- משל, בעודו מעריצו כמשורר, ותמפלל עליו בפני אלוהים: כי בגדידיו ורמ לא דמו בלבד, כי אם ידעו, הם מדויקת

שכידוע אינם נעדרים כלל מממלכת הרוח במסגרת ההיסטוריה. התפיסה הרציונא- לית, כביכול, נתגלתה בסופו של דבר כאוטופיה איומה, שמעטות כמה, אם בכלל, קדמו לה. אף פעם בתולדות האדם, ובשל כך, בשל המרת המצוי ברצוי ות" הגנות על פיה, נאלצה האנושות, ובמיוחד העם היהודי, למוד הסבל והפורענות, לשלם בנחלי דם ודמע שטרם היו כמותם בהיסטוריה האנושית. ההומאניזם הרציו- נאלי הרביל למעשה, בעל כורחו כמובן, לחלומות באספמיה ולרצח ללא תקדים בקורות העולם.

דומה לכך הצגת, משיחיות שקר" ו" סילוף היהדות" בשירתו. גם כאן לא נעלם הפרדוקס, אלה שעשו זאת - והם לא נימנו עם שלומי אמוני ישראל - לא זו בלבד שהוא עצמם נכניצים, האמני- תיים" של היהדות ופרשניה המוסמכים, אלא גם כבעלי גישה רציונאלית, בשכחם כי תפיסתם היא רק לגולל של תפיסה משיחית מיסטיית ביותר, אמוקלפמית ואו- טופית כאחת. שכן, כל אמונה במשיחיות של, אחרית הימים" מסוג כלשהו בשו- ניי סדרי בראשית וכו', אפילו היא מכונה עצמה "סוציאליזם מרע" - עדיין יסודה מיסטי, והיא עצמה נכניצת, האמי- מע, כל הרציונליזם שלהם, כביכול, הוא מופקפק למדי, כנגד זה, כל תפיסת המ- שיחיות בשירת גרינברג היא רציונאליס- טית מעיקרה.

כעניינה של המשחיתות הא בנאולה של מעבר מברית ובחזרות ת" סרת המלכות, ליושנה, והכל בדרך הסבך בהתמודדות אכזרית, גם מלחמתית ב" מסגרת ההיסטוריה, אפשר, כמובן, לראות תפיסה כזו כ, רדודיה" ואף לדחותה כלא מסורית. אך קשה לומר שהיא מיסטיית אוטופית. יתר על כן, היא אינה, ורה", כלל להנות היהודית המסורתית - ודוקא לרציונאליסטיקה ביותר, להגות תרמבים. כיווץ, קיימות אצלנו שתי תפסות משיחיות: האחת - הנפוצה והמפורסמת, שהתגבשה במדרשים, בקבלה ובמסורת העממית, כורכת בה לא רק גאולת יש- ראל כאקטוגיסי-חר-פעמי, אלא גם שינוי סדרי עולם ואדם, שכן חריגה מן התיסי טוריה, השנית, מקשרת בדבריי שמואל והרחבתה בדברי הרמב"ם, כל עניינה אינן אלא בהשתחררות ישראל מעול מלכויות והחזרת עטרת המלכות ליושנה. אין בין העולם הנה לימות המשיח אלא שערך מלכויות לבד" - ג'יס שמואל (ברכות 12:ד). והוסוף הרמב"ם, ופירש ופרש: "אל יעלה על הלב שיבמות המשיח ייבטל דבר ממהננו של עולם, או יהיה שם חודש במעשנו בראשית, אלא עולם כמהנהו גוה; וזה שנאמר בראשית: וגו' וגו' כש בגמר עם גדי יריבן - משל ויהיה. ענין שיהיו ישראל וישובין לבטח עם רשעי עולם המושלים כואב וכנמר" (משנה תי- רה, הלכות מלכים יב:א).

לדידו של הרמב"ם אף אישיות של המשיח ומשפחו אינם חורגים מן העשייה הריאלית בתחום ההיסטוריה. משיח יהיה זה שיעליל לתביא גאולה לעם ישראל (וכי' ותו לא: "ואם יעמוד מלך במית דוד הגוה בתורה ועוסק במצוות כדתי אביו... ויכח כל ישראל לילך בה... וילחם מל- המתה ה', הרי זה בחוקת שהוא משיח. אם עשה ההצלה וניצח כל האומות שסביבו ובנה מקדש וקבץ גדידי ישראל, הרי זה משיח בוודאי. ואם לא הצליח עד כה אז נהרג, בידוע שאינו זה שהבטיחה עליו תורה" וכי' (שם א:ד). היסוד האו- טופי היחיד בתפיסת המשיח שלו, המת' הייב מתפיסתו את יעוד האדם בעולם, הוא שבבואו, יהיו ישראל והימים גדולים ויודעים. דברים הסתומים ושיגו דעת בוראם כפי כח האדם" (שם יא:ד). כל היתר הוא בבחינת מסכת מדינית בדרך מלחמת שחרור יהודית, פרוואית למדי, ו, מאד לרוח המיסטיקה היהודית בכל גלגוליה, גם המודרנית לגינטי השונים.

אחת היא קרובה מאד לתפיסת המשיחיות בשירת גרינברג, כמובן, עם כל מרחיק הלשון והרמיזים, המתחבבים בין השוני שבין דברי הלכה מעתיבים לבין שירה אקטואלית מודרנית במאה העשרים.

התרגומים: שלום לינדנבאום

פרק שני: כשכונ הבא

גורלו של הנבחר

מאת

שלום לינדנבאום

טורי שירים לא מעטים משירתו ה"מדינית של א.צ. גרינברג מקבילים ב"מידה רבה בתפיסת מלכות ישראל. ה"דרך והאמצעים להשגתה, לתפיסת הרמב"ם בגדון.

כך, למשל, טור כמו: „אתם מבקשים את המביא אלי זמן לפני אלפיים, לראות ילדות וערש טרם נשרף לו ההיכל" (יר"ו שלים של מטה) הוא רק בבחינת עיצוב אמנותי של קביעת הרמב"ם: „המלך ה"משיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה... וכו' (שם יא:א) זבדומה לכך — היחס שבין דברי השיר:

עם נולד לשררה ואושות חיו —
על ברזל,
עם שאין בגבריו מרינת חיילים,
הוא לבא.
גם גווילי נביאו הגדולים
נתונים למשיסה.
ותוכמת גאוני — מרחפת...
חסרה פסיפס.
(„גלמוד בדורי ומבוער כמו סנה")

לבין דברי הרמב"ם לחכמי דרום צרפת: בענין האצטגנינות ו"זו היא שאבדה מלכותנו והחריבה היכלנו והגיעתנו עד הלום, שאבותינו „חטאו ואינם, לפי שמצאו ספרים רבים באלה הדברים... טעו ונהו אחריהן ודמו שהן חכמות מפארות ושיש בהן תועלת רבה. ולא נת"עסקו בלמידת מלחמה ולא בכבוש ארצות אלא דמו שאותן דברים יועילו להם". ואפשר עוד להרבות בכך. היוצא מכל זה, שכל הדיבור על „משיחות שקר",

מאמר שני ואחרון בסידרת

„מיסטיציזם לאומני" ו"סילוף היהדות" אינו אלא עיוות שרירותי מאוד של תפיסת היהדות, והתאמתה למיטת-סדום מצויה, בדומה למה שנעשה ביחס לקבלה בתקופות מסוימות.

לכן ברור, שלא בגלל המיסטיזם שלה נאלצה שירה זו לעמוד בודדה „כלפי תשעים ותשעה", כי אם ליהפך: בשל היותה ביטוי לחכמת לב, להגות בהירה ונועזת, כי מי זה רצה להקשיב בתש"ט, ואף היום, לאמת כה ברורה באכזריותה כדברי „פרקים בתורת המדינה", הקבו"ע — שהעיקר הוא הרעיון, הרוח, החזון. אך בכל זאת יש לדעת, כי:

על חרבנו נחיה... קובע השכל חקו,
והחק הוא כנד ואכזר ומדבר:
תמיד סכנה!

אני מתפלל לאלהים
בכלי-נטף-בידים:
שימעיט את הזמן אשר בו
על חרבנו נחיה,

אבל על חרבנו נחיה
עוד הרבה זמן,
אינני רואה את שוליו בדמדום.

על חרבנו נחיה, על חרבנו
נחרוש ונבנה;
על חרבנו נערוך מיתרים:
על חרבנו נחגה

הגות עמקה לדורות.
ומיטב אהבות — בשושן
על חרבנו נאהב;
ואשה תספר עם בעלה בלילות
על חרבנו... תלד ילדים,

צחוקס ובכיים
על חרבנו ילך ויזל...

ומיטב השיר על חרבנו יהל...
ואם לא על חרבנו נחיה
כיעוד עם גדול

לא נחיה כעם נחל קטן
שותה מים רדודים.
לא יתנונו שבטי אגן סהר

לחיות מרפים,
כעדת נכנעים נושאי מס במערב;
ושסום בנו נוסעי הצלב.

ממערב-בתככים;
ויהי פה סופנו כסוף כנען
לפלשת והיבוסי.

על חרבנו נחיה — קובע השכל חקו.
וכו'

טוב לשמוע „שיר עגבים יפה קול ומיטיב גגן"... אבל לא הוא האמת!

אך העמדה של אחד „כלפי תשעים ותשעה" לא הצטמצמה לתחום האידיאטי-אתי בלבד; היא נחקימה גם בתחום

א. צ. גרינברג

האסתטי. בשירת אמת אין שני אלה מת"קיימים בנפרד, זה על יד זה, אלא שלר"בים הם זה בזה. מושא השירה מכתוב את צורתה ולשונה, דימוייה ומיקצביה, והוא נשכר מהם; הם הופכים לחלק מן המשמע.

לא כן, בשירה השיגרית למיניה. בה קיים בעבר מעין קטלוג של נושאים ראויים לשמה, וחובת לשון נעלה במידה מסוימת או פיגורטיווית ומשקלים פור"מליים, שנקבעו בשחר השירה המער"בית. כל חריגה מקאנון זה היתה בבחי"נת פגיעה בטעם הטוב. שיגרת כללים זו נתקבלה גם בשירתנו החדשה, אפילו ב"מודרנית מאסכולת שלונסקי ותלמידיו. לכן, לשווא נחפש בה ביטוי ישיר של פעימת החיים היומיומיים, כתיבה מגויסת ב"לחץ-הזמן ולהט-המקום", כלשון גרינ"ברג. כתיבה כזו נחשבה פגומה או נחו"תהי מקומה, לכל היותר, בפזמון, גר"סח „הטור השביעי" ודומיו. ומעט היוצאים מן הכלל, כמו „שירי גלבוע" של שלונ"סקי, רק באים לאשר את הכלל. מכאן הכרותה המפורסמת והמתמיהה של לאה גולדברג, עם פרוץ מלחמת העולם ה"שניה, שבל „יבואו אלינו בדרישות ספ"רותיות מסוימות מאד... כי אני, בספטמבר 1939, רואה אני חובה לעצמי לצאת אל הספרות בפסוק הפותח נגית, במלים אלו: בבוקר אלול / הים בארצנו שקוף וצור"גן... וכו' (דפים לספרות — השומר הצ"עיר גל. 34—35). ואפילו שלונסקי — שבדומה לכמה רעיו בחבורתו, כנתן

אלתרמן, עזריאל אוקמני וכו' — חלק על דעתה, והתיר כתיבה מחורזת, פלקאטית, למען המאמץ המלחמתי המוצדק הזה, שלל את התביעה החברתית המפורשת מן השירה. „ידענו ואמרנו: אל תעידן ואל תעוררו; שכן: הרוח פועלת לאט, וככל שהיצירה צרופה יותר, פעולתה עמוקה וודאית יותר; תחילה על ידי ה"איתערותא שהיא מביאה ליחיד סגולת (וההדגשה שלי — ש.ל.) ואחר כך — על ידי היותה לנחלת הדור והדורות (שם, גליון 41, 42). משמע, גם בשעה זו דרש האולימפוס את שלו, חלילה שהשירה תרד לארץ, תשפיל עצמה לעניינים לא לה.

גישת אורי צבי גרינברג היתה הפוכה מלכתחילה. הוא לא הכיר באולימפוס וב"תשע המוזות: „אלמלא היה אולימפוס באמת, יודע אני, הייתי בורח למטה אל העובדים בקטנות הימים הישרא"ליים, אל ההמונים המציייתים לחזון הג"דול, ומתוכם הייתי בוקע, כמעין מתוך חלמיש ענקי... הם היסוד. אצלם המפוח בשביל הנפת היוצר. והם, כפי המושג המודרני: המוזה העשירית... (כלפי תשעים ותשעה עמ' ח'). לדידו „הספ"רות אינה תכלית לעצמה; ולא פולחן רוחני לשם רוחניות, אשר אינה גובלת עם הגשמי התם והקולני שבעם מדינה" (שם, עמ' ו'). לכן לא יכתוב „על דבר משחק-הגונים על הים", אלא יציית „ל"צוויי ההכרה של הפיוט הפוליטי" (שם, עמ' 10). כשם שיחן דעתו על האדם הנכאב, אם כיצור קיומי ואם כיצור חברתי על כל בעיותיו. הדוגמה שלהם היתה: פוש"קין, לונגפלו, בודלר או בלוק; שלו: וולט וויטמן, ספר התהילים ו"ח ברנר. הם דיברו על ספרות צרופה העומדת מעל לזמן, מעין „נצחיות"; הוא ליגלג עלי"הם: „בני הדור שלי מוצאים חן בעיני. אני מריח להם: הם אחי ואחיותי... האינטרסים החיוניים שלהם, תאוותיהם והשתוקקותם עד למזימה שבלב ועד לתפילה שבדם — הם שלי. כובם ואמי"תם, ישרותם ונפתוליהם — כמו אלו שלי, יומם ולילה. וחזוננו הכללי, שהגשמתו קשה כקריעת-ים-סוף, חזון דמים אחד הוא: מה עוד? ! נצחיותי הספרותית בבא — אינה מענינת אותי, וגם לא ערך יצירותי שאני יכול להרגיש כזליפת שיקוי רך בגופי החי הזה" (שם, כ"ח—כ"ט). כנגד הרומנטיקה ב"לילות ה"יפים בכנען" העמיד הוא „אור מ"רבבות חלונות; עב עובד; ילדים גדלים; אות למלכות שתבוא; ו-

גורלו של הנבחר

(המשך מעמ' 37)

ובהמה נותנת חלב וכו'. את, לא איכפת היה כלל, אילו הקדירו הארובות העשיות את השמים העברים היפים, היפים מאד מאד אמנם! (שם, עמ' ו'); וכנגד יפי שקיעת החמה, "הידיעה בדבר המו"טור להשקאה אשר הובא לדגניה" (סדן, תמוז תרפ"ה). איזו פרוזאיות ארצית-גשמית; ממש לא שירית, אם לאמדה בקניי-המידה של שאר השירה העברית, הביאליקאית והמודרנית, כאחת.

ונושאים אלה — והם שמאכלסים את שירתו — אינם יכולים, כמובן, לבוא על ביטויים ב"צמצום-לשון" וב"כיסויי-לשון" ויפויי-סגנון אסתטיים, כדבריו; אינם יכולים לזעזעב ולהיחרו במתכונת השיגרתית של השירה הקלאסית והרו-מאנטית, או המטופחת והעשויה של השי-רה הסימבוליסטית לגוניה. הם דורשים את הלשון, הצורות והמיקצבים הנובעים ישירות מן החוויה המבוטאת והתואמים את עוצמתה. מכאן המסאפוריקה הלוהטת ו"חרוזים רחבים! התחתים בחרוזים! — משל לדרכי ישראל בעולם". ו,ריתמוס בהחאם לכל דורותינו המרודים" (הגברות העולה, עמ' לא) בשירתו האידיאית-החברתית מחד גיסא, ופשטות לשון ו-צורות, צקון לחש תפילה בשירה קיר-מית של "אנקראון על קוטב העצבון", למשל, מאידך גיסא. ספק אם נמצא בכל שירתנו, ודאי לא בחדשה, שירה שתדמה לה ברבגוניות נושאה, לשונה, צורתיה, צליליה ומיקצביה, הנובעים בצורה אורגנית כל-כך מן החוויות ה-מבוטאות בה.

ודווקא בשל כך האשימוהו כי הוא "מוריד את הרוח אל הברש", רחמנא ליצלן, ומציג, "רטוריקה צעקנית" ו"פוב-ליציסטקיה מחורזת" כשירה; כי הוא מזל-זל בלשון, או שאינו מצליח להשתלט

עליה וכו' וכו', והדבר אינו צריך להפ-ליא. לאלה האמונים עלי שגרות, שירה צרופה" למיניה, על יפויי לשון, משקל, חרוז וכו' — שירתו היא בהחלט ברבא-רית: "לא פיוט ולא נאה. כלל לא פיוט. כמה גורא!" (אימה גדולה וירת, עמ' 5), כפי שהוא עצמו ליגלג עליהם עוד בשנות העשרים. לדידם לא יתכן, כי שירה תרד למדרגה, "פובליציסטית" כזו, עד כי תדבר על "חייל יהודי מתפלל ברובה" (אזור מגן וגאום בן הדם); תשאל, "מדוע לא העלו על התותחים לבשר לן כיבוש בבוקר הגדול!" (חזון אחד הלגינות); כי תודהה עם "כל הרעבים... כל הנכאבים", אפילו עם השיכורים הנדחפים, בערפם להקיא מול שחר / לנפול ולהיות אסקופה הנדרסת לכלבי החוצות (אנקראון על קו-טב העצבון); עם "החיילים שאתם הגעתי בקרב עד מימי הסוה, והם נפלו וברג-ליהם — למעלה אל סבכות הברזל" (שם), עם "כת היחפים בצבא העבו-דה" בעמק, אפילו עם המתפקר שביני-הם, שהחל "לחרף... כי עלתה מרתו" (ירושלים של מטה) ומעל לכל עם "הסיק-ריקין", "הבריונים", "הבחירים בדמם" שהפקירו למען המלכות שתקום. לדידם לא יתכן כי שירה תעסוק ב"מתכנני מסי-לות ברזל, גשרים על נהרות ומעל גיאיות, וחוצים / ימים ואטמוספרות בין זריחות ושקיעות... / משכללי תעשיות אניות ונמלים וכורי בארות נפט: / פוסקי הלכות, גדולי דעה, מפקדי קרב מתכנני פליאות" וכו' (אמת עלי הגיון); לא יית-כן כי שירה תזהיר מפני "להיטות כל אדם פה לעוד נכס בבית מגוריו / ולא עוד לנפשו ואלהיו וארצו / בעיגול הכסוף הלבבי" (שיר שכל הדוי של הלב), או כי תזהיר מפני היחנקות ב"מדינת צוואר-הבקבוק בצללי ערב" ומפני מפולת צב-אית-מדינית, כפי שקרנו זה עתה: "אם חיל אויב יעבור רק מטר / קו המים אל סוני שוב המדברה / יאדים החול שם, יאדים השלג / בחרמון / וצץ לראש ערב הכתר / שהיה מיועד לנו: / ונחרוק שן כנוגסי ניר ונתר..." (השכל הנעלם מכל רעיון, הארץ, 2.12.68); לדידם, לא תתכן שירה השמחה, על כי "פרולטרים בישר-אל קראו לי להיות פייטנם ולשלוח את הרך ואת הענוג — לעזאזל! / וכמוהם

לחצוב ביטוי מני שיש — לחייהם" (סדן, א'-ב').

אבל בשירת אורי צבי גרינברג / כל זה אפשרי בהחלט. אין נושא ואין צורה האסורים עליה, הנמנעים והנעדרים ממנה, כי אמת בה, על כל היקפם ועומקם. ודווקא בשל כך, בשל היותה שירה בת חזון ובת-יכולת אמנותית אין כמוה בכל שירתנו החדשה — ויש אומרים (אבות ישורון), "מימי ירמיהו ועד היום", בשל כך נאלצה לעמוד יחידה כלפי חשעים ו"חשעה.

ואורי צבי גרינברג היה מודע לכך, הוא ידע כי:

חמרחיקים לילך מרחק בזמן
ובשטח לאורך ולעומק
בצו חזון, הולכים לבדם באחד ענין:
כאחת אם וכאחד אלהים
אמת חותמם.

(לוח הארץ תשי"א)

זהלך, אולי בעל-כורחו, כדינו של
נבחר, בדרך של משטמה, שיסוי וסבל.
וכי מי מוכן היה ללכת בדרך זו בלתי...
עתה, במלאת לו שמונים, נאחל לן
כי יאריך ימים עמנו ויתקיים בו:
"לך בכוחך זה והאר דרכי ישראל מול
פני אויב וצר בימים אלה:

דרך הדר לך בטעמי ניגון ההיכל,
הנבחר!

גם את ידיך יראו ככנפים...

ומגבעת ראשך —

כעטרת תפארת, קנאת נמוכים

בה נושכת

כשעל, עד כמה שאפשר...

כף מבדילם בוחשה

ביין הרקח שלך —

דרך הדר, לך גבוה, נגן גבוהות,

הנבחר!

ישאו עין ההרה בטעם ערגה

יושבי גי

וכתלמי שדה פתוחים אל לבלוב —

בוודאי

יעלו לבבות אחרי לכתך בינותם

כחורש בנגון הגדול ועגול החמה —

שלו החותם.

(שיר הנבחר)

אמן.

שלום לינדנבאום